

J. Z. utolsó ítélete

Mintha félszeg törekenységgel Ő is meghajolt volna múlt év nyarán a gyulai csónakázótól fölé ácsolt színpadon az *Oroszlánok Aquincumban* című darabja bemutatójának befejezését követően. Úgy tűnt fel előttem, hogy szorongatja Őze Lajos kezét, s a neki adományozott csokor celofánját kibontva a szegfűt elegáns kézcsókkal a két Sabina alakítójának nyújtotta át. Egy zavart, mert színpadi szerzőként be nem gyakorolhatott tisztelgés a közönségnek, s aztán elindult fölfelé a parton. Tar fején megvillant a reflektor sugara, de arcát már nem láttam, tekintetét lefelé szegezte, hogy a málló kőlépcső fokait biztonsággal megtalálja. Még mindig világosság tölti be a színpadot, az aktorok vissza-visszaternek, ám szerzőnket a párás nyári éjszaka mintha elnyelte volna. Székéhez nem ért vissza.

Álmodta talán ezt a kései üdvözülést? Vagy nézői képzeletünk játszik vele, J. Z.-vel, aki már négy hónapja pihent a farkasréti temetőben?

De hát hová tűnt az ünnepelt?

Valamelyest tanúskodhatom azon éjszakai hollétéről.

Eppen egy tíz esztendővel ezelőtti, Tasnádi Gábor jóvoltából, nála töltött estére emlékeztetett; biztatván, nézzem csak át jegyzeteimet, s dokumentációm! Erme megkésétt gyulai boldogító pillanatban villant csak bele, hogy 1973 telén megőrzésre nekem átadott volt egy kéziratot! Merthogy türelme, ambíciója elfogyott a magyar színjátszás iránt. Szeretett elődje, Tamási Áron is lám, rendületlenül hogy adta magát, s mily értetlen süketséggel fogadják még utóéletében is; beszélgetésünkbe friss keserőséggel hivatkozott: a Madách Színház *Énekes madarára*. Szóba kerül az *Angalit és a remeték* című játéka, melyet negyedszázaddal a kolozsvári premiert követően az Irodalmi Színpad mutatott be. De hát ez a költő kedvtelésének tetszik. Drámaírói sorsát figyelmesen és gondosan igazgatják abban, hogy a *Mátyás király juhásza* című mesejáték szerzője maradjon.

Holott...

Nyugtalanul sétált szobájában fel s alá, majd egy hirtelen mozdulattal könyvespolcához nyúlt. Nem kellett keresgetnie, legfelülről egy dossziét emelt le, s kezembe nyomta. „Őrizd meg, az egyetlen példány, ez se kellett a színházaknak” — mondotta. A dosszié keze írásával állt a cím: *Az utolsó ítélet*. Kelletkezéséről faggattam, de sietős félmondatban a világháborús nehéz időköt említette, többet aztán nem szólt róla. Keserű kudarc, kudarcok emlékét jelenthette neki ez a színmű; az ajándékozó hirtelen gesztusából is kitetszett. Foglalkoztatta, ezért tartotta keze ügyében. Mégis: ki akarta hullajtani életéből. Utal erre az a tény is, hogy amikor 1971. április 17-én Álmom a színház címmel a Film Színház Muzsikában darabírói pályájáról beszélt, meg sem említette *Az utolsó ítéletet*.

Első drámája pedig; 1943. február 10. és március 10. között íródott. Valóságos meteorológiai és a lélek szerinti történelmi tél tombolása közepette. Ekkortájt Jékely egyik versében „a végtelen téli harcterek”-et idézi, „*ahol most szintén jóskedvű kakukkhang / kong emberi maradványok felett, / az új lombból minduntalan kibukkan, / s mint egy király post mortem érmeiket, / osztogatja az arany éveket; s képp a hősök, hullaként oszolva, / megtudhatják, meddig élhettek volna.*” (Virágvasárnap.) A doni összeroppanás pillanata ez, sorsunk hajója akár a Titanicé, itthon még kedv van szalonzenehez és a bálozásra, a jéghegy pedig már beszakította az építményt, a víz zúdul be a hasadékon.

Az utolsó ítélet, noha a XVI. századot idézi, a költő Jékely jelenidejét féli. Egy város hierarchiája, az egyetemes Rend és Tisztesség, az *érték* felbomlásának példázatát adja. Pustulás réme kívül és belül; ellene hadakozik Jékely hőse, Gábiel. Ám hiába kétségbeesett küzdelme, a város népéből hiányzik a veszélytudat. Legfőbb magánpróféciák üzemelnek, miként Igyártóé. Aki nem menekül a tömlőcből, mert a maga mártírúma által reméli a nép megváltá-

sát. Valójában pedig pusztulás közeleg. A nép csöcselékké züllik, neki Prokopius kell városbírónak. Akárcsak Hamlet halála után: forintbrasi idők következnek...

Talán majd följegyzések és levelek is előkerülnek, bizonyítván, hogy Jékelyt a Németh Antal vezette Nemzeti Színház biztatta darabíráásra. Tudott, hogy a kapcsolat már korábban kialakult, hiszen 1941-ben a Nemzeti az ő fordításában mutatta be az *Ős-Faustot*. A közvetett inspiráció a Nemzeti műsorrendjéből is kitetszik, hiszen 1942-ben évad elején Kós Károly *Országépítőjét* mutatták be, majd következett Tamási *Csalóka szivárványa*, amelyről Jékely is nagy becsüléssel szólt az Erdélyi Helikonban. Alig egy hónappal később Tompa László új fordításában a *Don Carlos*, majd pedig Márai *Kassai polgárokja* következik. S az említett idény még Asztalos István *Fekete macskáját* is ígéri! Németh Antal nem szempontosdiból és kötelező penzumként vitte a magyar dráma ügyét. Hanem szorgalmazta az írókat Szücs László és Cseres Miklós közvetlen ügyszeretével is. S ha megszülettek a művek, műsorra tűzte őket. Az iménti névsor más direktoroknak tán öt esztendőre elosztható programot jelent. Csak-hogy Németh Antal tradíciójában és elevenségében egyként tudta, mi a Nemzeti. Íróársak darabjai életre támadva Jékelyben is mozdították s biztatták a drámaírókat. Gyanúnk, hogy Az utolsó ítélet mondandója erősebb lehetett, mint amit Kolozsvár vagy a budapesti Nemzeti színpada megengedhetett magának.

Nem mutatták be azóta se.

Tűnődünk, hogy azon a gyulai éjszakán hová is menekült az ünnepelet. Talán titokzatos árnyként Frankel Leó utcai lakásába is fellopokodott, s kutakodott kéziratai között. De ha mégsem, úgy szeretteit s kedves családtagjait nyugtalanította irományai elrendeztében.

Ennek köszönhető, hogy most itt a teljes kéziratot közreadhatjuk. A szerkesztőség vállalta a töredékes kézirat közlését is, s már befejezéshez közeledett az újragépelése, amikor kedvező hír s küldemény érkezett. Adrienne lánya megtalálta a hiányzó részt. Mondanivalójában a leg-súlyosabbat; a záró fejezetet.

Így hát a kalandos sorsú és szintén elveszettnek hit darabjának nyári, gyulai bemutatója után Jékely Zoltán újabb művel, az ő szép kifejezésével szólva: „mint ablakon át bedobott virágszállal” még halála után is jelzi, hogy egész életében „pislákol” érdeklődése a színpad iránt.

Az utolsó ítélettől kezdődően lám lassan kitetszik a drámaíró Jékely életműve is. Aki Shakespeare és Jarry fordítójaként kellett csak színházi életünknek. Tán még újabb darabok is lappanganak. Mélyről üzenő jel az ő munkássága is, hogy a színműirodalmunk elsüllyedt Atlantiszként még mindig hallgat sorsáról. S ki tudja, miféle tektonikus erőnek kell működni ahhoz, hogy végre az *Egészet* és összefüggésében láthassuk. És láttathassuk.

ABLONCZY LÁSZLÓ